

SOCIAL VS. PERSONAL LIMINALITY IN BOGDAN SUCEAVĂ'S NOVEL THE NIGHT SOMEONE DIED FOR YOU

Mihai Ion

Lecturer, PhD, "Transilvania" University of Braşov

Abstract: Starting from the typology of liminal experiences proposed by the Danish anthropologist Bjørn Thomassen, in which the "revolution" corresponds to a liminal moment experienced by an entire society, while the "military service" could be perceived in terms of a liminal period undergone by a small group of young male individuals (as part of a "secularized" ritual of passage to manhood), this paper analyzes the way in which the two types of liminality blend together within the character-narrator's consciousness in Bogdan Suceavă's novel "The Night Someone Died for You".

Keywords: liminality, rites of passage, anthropology, Romanian revolution, alter ego character.

„Liminalitatea“ a reprezentat, inițial, în accepțiunea lui Arnold Van Gennep, etapa intermediară, de trecere ritualică a individului sau a unui grup omogen de la un statut social la altul, în interiorul societăților primitive. Transgresia conceptului de „liminalitate“ dincolo de studiul riturilor de trecere în societăți de mici dimensiuni, depășind într-un fel chiar domeniul antropologiei propriu-zise, a început odată cu opera lui Victor Turner. În relatările sale etnografice, Turner a identificat nu de puține ori paralele cu societățile moderne, occidentale, intuind faptul că analiza aspectelor ritualice întâlnește la tribul Ndembu din Zambia are relevanță și dincolo de un context etnografic specific. Dacă la început comparațiile aveau un caracter incidental și nesistematizat, ulterior autorul a devenit mai explicit și organizat în analiza unor astfel de relații. Turner a conștientizat faptul că „liminalitatea“ servește nu doar la identificarea importanței perioadelor de „prag“, ci și înțelegerea reacțiilor umane la experiențele liminale, felul în care este modelată personalitatea într-un mediu de indeterminare socială.

Pornind de la observațiile enunțate de Turner de-a lungul carierei sale științifice, profesorul Bjørn Thomassen a realizat o tipologie a „liminalității“ în sensul său cel mai larg, urmărind atât criteriile *spatiale* cât și *temporale*. Potrivit antropologului danez, „momente singulare, perioade mai lungi de timp sau chiar epoci întregi pot fi liminale“¹, așa cum spațiile liminale pot include anumite praguri (*e.g.* intrarea în casă, pronaosul unei biserici/templu, pântecul ca spațiu tranzitoriu între increat și ființă etc.), suprafețe mai extinse (*e.g.* granițele interstatale, zonele de hotar care despart două unități administrative, linia frontului, mănăstiri, închisori, lagăre, stațiuni naturiste, aeroporturi etc.) sau, discutabil, chiar țări plasate în zona de falie dintre civilizații mai mari (*e.g.* Palestina antică între Mesopotamia și Egipt, Ionia din Grecia antică, între Europa și Orientul Apropiat etc.). De asemenea, „liminalitatea“ se poate aplica atât unui singur individ, cât și unor grupuri mai ample de oameni sau chiar unor societăți/ civilizații. În funcție de tipul de *subiect* implicat, dar și de dimensiunea *temporală*, Thomassen ne propune următorul **model al experiențelor liminale**²:

Subiect	Individ	Grup	Societate
---------	---------	------	-----------

¹Bjørn Thomassen, „The Uses and Meanings of Liminality“, în *International Political Anthropology*, vol. 2, nr. 1, 2009, p. 16.

²*Ibidem*, p. 17.

Timp			
Moment	<p>Eveniment neprevăzut care afectează viața cuiva (moarte, divorț, boală etc.);</p> <p>Ritual de trecere individualizat (botez, ritual de trecere la statutul de femeie - e.g. la tribul Ndembu).</p>	<p>Ritual de trecere la statutul de bărbat (desfășurat de regulă în cohorte);</p> <p>Ceremonii de absolvire etc.</p>	<p>O întregă societate confruntându-se cu un eveniment neprevăzut (invazie, dezastru natural, epidemie), când dispar distincțiile sociale și ierarhia normală;</p> <p>Carnavaluri; Revoluții.</p>
Perioadă	<p>Etape de viață critice;</p> <p>Pubertate sau adolescență.</p>	<p>Ritual de trecere la statutul de bărbat, care se poate extinde pe parcursul câtorva săptămâni sau luni în unele societăți;</p> <p>Călătorii în grup.</p>	<p>Războaie;</p> <p>Perioade revoluționare.</p>
Epocă (sau durata vieții)	<p>Indivizi plasați „în afara societății“, prin opțiune proprie sau prin desemnare;</p> <p>Călugărie;</p> <p>În unele societăți tribale, indivizii rămân „periculoși“ în urma unui ritual de trecere eşuat;</p> <p>Gemenii sunt permanent liminali în unele societăți.</p>	<p>Confrerii religioase;</p> <p>Minorități etnice;</p> <p>Minorități sociale;</p> <p>Transsexuali;</p> <p>Grupuri de imigranți</p> <p>„suspendați“ între vechea și noua cultură;</p> <p>Grupuri ce trăiesc la marginea „structurilor normale“, adesea percepute ca periculoase și „sacre“ totodată.</p>	<p>Războaie, instabilitate politică sau confuzie intelectuală prelungite;</p> <p>Încorporarea și reproducerea liminalității în „structuri“;</p> <p>Modernitatea ca „liminalitate permanentă“?</p>

Profesorul danez sesizează caracterul oarecum arbitrar al grilei propuse, susținând faptul că modelul oferit are o dimensiune pur analitică, în realitate – și mai ales în contextul lumii moderne –, fiind dificilă o delimitare clară între „moment“ și „perioadă“, dimensiunile invocate putând fi percepute ca un continuum. De asemenea, „deși această schemă identifică tipuri de *experiență* liminală, în niciun caz nu înseamnă că toate aceste experiențe sunt marcate printr-un *rit* de trecere – cel puțin nu același tip de rituri clar perceptibile și

instituționalizate, însoțite de maeștri de ceremonie, ca cele studiate în opera lui Van Gennep³.

O altă variabilă semnificativă este „scara“ sau „gradul“ la care un individ, grup sau o societate experimentează liminalitatea. Potrivit lui Thomassen, „există grade de liminalitate ce depind de măsura în care experiența liminală poate fi cântărită în raport cu structurile persistente“⁴. Când coordonatele *spațio-temporale* sunt simultan activate, intensitatea experienței liminale crește până la nivelul de „liminalitate pură“.

Un alt parametru de clasificare ar putea viza caracterul „indus“ al experiențelor liminale (ca în cazul ritualurilor) sau dimensiunea lor „spontană“ (unde pot fi incluse dezastrele naturale sau dispariția neprevăzută a unei persoane dragi). Totodată, indivizii sau grupurile sociale pot opta benevol pentru o poziție liminală (e.g. emigranți, artiști, scriitori, călugări, turiști etc.) sau, dimpotrivă, pot fi constrânși să adopte o astfel de poziție (e.g. exilați, deportați, prizonieri, deținuți, excomunicați etc.).

Plasat, din punct de vedere *temporal*, chiar în punctul **liminal**, de tranzit al țării către un regim democratic, *Noaptea când cineva a murit pentru tine* (2010), „cel mai tăios și mai problematizant roman românesc despre căderea comunismului“⁵, își are geneza într-un caz real: istoria unui militar în termen ucis la Revoluție într-un schimb de focuri din zona clădirii fostului Comitet Central, pe care scriitorul l-a cunoscut personal și a cărui poveste tragică, ce l-a urmărit mai bine de un deceniu, a relatat-o în textul *O crimă românească*⁶. Într-un cuvânt al autorului referitor la romanul său, Bogdan Suceavă rezumă astfel istoria din care a germinat ideea cărții:

„Povestea e cât se poate de tragică: un militar în gri-bleu împușcat în misiune, cel mai probabil de trupe îmbrăcate în kaki. Soldați ai aceleiași armate trăgând unii în alții. Cincizeci și trei de militari ai unităților care azi sunt subordonate Trupelor de Jandarmi au murit în revoluție, uciși probabil de militari ai aceleiași armate (nu am citit nicăieri că s-ar fi demonstrat o altfel de responsabilitate). [...] Faptul că așa ceva a fost posibil mi se pare halucinant, tragic, surprinzător, revoltător și mi se pare a fi o măsură a eșecului României și al instituțiilor ei din acel moment“⁷.

Deplângând „capacitatea noastră de a vâna umbre“⁸, propensiunea românească spre mitologizarea realității în detrimentul prizei la concret – oricât de absurde și dramatice ar fi consecințele ei –, Bogdan Suceavă se decide să reconstituie „punctul de turnură al istoriei României de azi“⁹, momentul crucial al Revoluției din decembrie '89, eludat de majoritatea scriitorilor români din noul regim, după cum observă Alex Goldiș: „Dacă avem destule romane ale tranziției, atât în cheie realistă, cât și în notă ludic-fantastică, în schimb, climaxul emoțional al istoriei recente lipsește aproape cu desăvârșire din imaginarul prozei de azi“¹⁰. Criticul arădean întrevide și câteva argumente pentru reticența prozatorilor contemporani față de abordarea unui subiect atât de important: „pe lângă sentimentul legitim că realitatea bate în

³*Ibidem*: „while this scheme identifies types of liminal *experience*, it by no means follows that all these experiences are demarcated with a transition *rite* – at least not the same kind of clearly recognizable and institutionalized rites with identifiable ceremony masters, as studied in the work of van Gennep“.

⁴*Ibidem*, p. 18: „there are degrees of liminality, and [...] the degree depends on the extent to which the liminal experience can be weighed against persisting structures“.

⁵Alex Goldiș, „Bogdan Suceavă, Noaptea când cineva a murit pentru tine“, articol disponibil la adresa web: <http://revistacultura.ro/blog/2011/01/bogdan-suceava-noaptea-cand-cineva-a-murit-pentru-tine-review-de-alex-goldis/>.

⁶Apărut în revista *Contemporanul. Ideea europeană* în oct. 2000, iar apoi în volumul *Distanțe, demoni, aventuri*, cu o prefață de Ovidiu Șimonca, Editura Tritonic, București, 2007.

⁷Bogdan Suceavă, „Pagini“, articol disponibil la adresa web: <http://atelier.liternet.ro/articol/10047/Bogdan-Suceava/Pagini.html>.

⁸*Ibidem*.

⁹*Ibidem*.

¹⁰Alex Goldiș, *op. cit.*

acest caz ficțiunea și că o emoție atât de intensă – deopotrivă colectivă și individuală – e aproape imposibil de recreat în laborator, probabil că decisivă a fost reticența față de modelul grandilocvent-eroic impus, vrând-nevrând, de o asemenea tematică. E posibil ca scriitorii actuali să ocolească subiectul Revoluției propriu-zise în măsura în care se tem de literatura proastă la care el s-ar preta. Fără un control sever al tonalității, literatura de aventuri și/sau melodramatică încolțește subiectul din toate unghiurile¹¹.

Meritul lui Bogdan Suceavă este acela de a fi tratat tema netezist, fără accese de patriotism ori dorința de a oferi publicului american un document senzațional, cu dezvăluiri de culise. Revoluția română este prezentată cu sinceritate și naturalețe, fără tușe groase ori accente patetice. Este perspectiva naiv-autentică (și pronunțat autobiografică) a unui tânăr de douăzeci de ani, student la matematică în anul întâi, făcând slalom printre gloanțe în goana sa nebună spre Universitate, într-un București cufundat în haos și sânge. Personajul-narator, un *alter ego* al autorului, înregistrează „la cald” succesiunea dramatică a evenimentelor derulate în intervalul 25-26 decembrie 1989.

Romanul e construit pe alternarea contrapunctică a două planuri narrative: unul dinamic, tensionat, apocaliptic, care prezintă instantaneele unei revoluții euforic-atelice, și altul mai lent, temperat de ritmul reveriei, care recompune, prin tehnica *flashback*-ului, stagiul militar al personajului central. Ambele planuri constituie etape **liminale** în biografia eroului, însă de anverguri diferite în ceea ce privește tipul *subiectului* implicat și dimensiunea *temporală*. Astfel, dacă ne referim la **modelul experiențelor liminale** propus de Bjørn Thomassen, „revoluția” reprezintă un *moment* liminal parcurs de o întreagă *societate*, pe când „serviciul militar” este asimilat unei *perioade* liminale parcurse de un *grup* restrâns de indivizi de același sex (ca parte a unui ritual „secularizat” de trecere la statutul de bărbat). Cele două planuri interferează la nivelul conștiinței personajului-narator, fost militar la unitatea specială 0396 cu uniforme gri-bleu, „singurul pluton de militari cu termen redus care se afla la Comandamentul Trupelor de Securitate”¹².

Narațiunea-cadru urmărește traseul tânărului student plecat în dimineața zilei de Crăciun din Piața Dorobanți spre Universitate, din dorința febrilă de a lua parte la ședința nou-înființatei Ligi a Studenților și, prin aceasta, de a participa activ la construcția lumii noi. Atmosfera aurorală din deschiderea romanului, – în care vechea ordine e destructurată, iar sentimentul de confuzie și nediferențiere prevalează –, este elocventă pentru starea liminală parcursă de protagonist:

„În dimineața de 25 decembrie 1989 plecasem de acasă pentru a treia oară în lumea cea nouă. Am mers dinspre Piața Dorobanți spre sud, spre Universitate, unde plănuiam să ajung pe jos. Libertate, egalitate, fraternitate, eram fix în imaginarul din *Mizerabilii*, încă siderat de surpriză, fără să știu ce voi face de acum cu viața mea”¹³.

Aflat *betwixt and between*, la pragul dintre două lumi, desprins de vechea structură socială dar neintegrat în noua paradigmă, individul – conform teoriei lui V. Turner – experimentează un moment de detașare, de maximă luciditate în raport cu existența sa. Nu întâmplător, pe tot parcursul romanului eroul își chestionează identitatea în ample discursuri (fie ele redade prin procedeul monologului interior sau al dialogului) despre problema *apartenenței* la poporul român, la un anumit contingent militar, la breasla matematicienilor sau la comunitatea locală reprezentată iconic de culorile clubului F.C. Argeș:

„Acum, amintindu-mi noaptea aceea, dintre 25 și 26 decembrie 1989, îmi dau seama că toată viața mi-am căutat apartenența. [...] Aparțineam oare comunității militare îmbrăcate în gri-bleu? [...] Aparțineam oare comunității matematicienilor români? [...] Dacă e vorba de un spațiu unde știu sigur că am aparținut, atunci acesta trebuie că va fi fost stadionul din

¹¹ *Ibidem*.

¹² Bogdan Suceavă, *Noaptea când cineva a murit pentru tine*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 15.

¹³ *Ibidem*, p. 7.

Trivale, în vremurile de glorie când rege al lumii era Nicolae Dobrin, când F.C. Argeș bătea Dinamo și Steaua, dar și Real Madrid, la începutul anilor șaptezeci. [...] Aveam nevoie să aparțin. Aveam nevoie să fiu parte a unei familii, a unui trib, a unei identități, a unei cohorte. Ceva în mine era disfuncțional fără asta¹⁴.

Necesitatea apartenenței la o comunitate, la o structură socială este, așadar, resortul care activează în protagonist dorința de a ieși în stradă, de a sfida moartea, de a participa la construcția unei lumi democratice. Din păcate pentru personajul lui Suceavă, – și pentru noi toți într-o bună măsură –, efervescența trăirii revoluționare este gradat și ireversibil înăbușită de dezamăgire, de gustul amar al unei experiențe ridicole, absurde și inutile: „O participare tardivă la revoluție, o participare care nu înseamnă nimic. N-am făcut nimic zilele acestea. Doar m-am expus inutil, inutilă carne de tun într-o revoluție care s-ar fi făcut foarte bine și fără mine“. Imposibilitatea aderării la normele unui grup, blocajul într-o identitate liminală, ambiguă, sunt datele care anihilează orice urmă de eroism din participarea protagonistului la evenimente, devenind, paradoxal, un „revoluționar fără Revoluție“¹⁵.

Dintr-un „jurnal de campanie“, scris alert și cinematografic, *Noaptea când cineva a murit pentru tine* se transformă insidios într-un roman de idei, în cronica lucid-amară a unei deziluzii capitale: „Ce teatru splendid ar fi ieșit, dacă nu s-ar fi murit pe bune. [...] S-a murit pe bune. Și mai e ceva. S-a murit degeaba“¹⁶. Dincolo de titlurile elucubrante ale capitolelor („Moștenirea lui Riemann s-a preschimbat în labirint, iar timpul circular curge în cadențe abstracte“; „Seara se deschide lăuntric, iar timpul se întoarce înapoi cu o măsură fecundă“; „În spatele fiecărei victorii se află oameni care nu au dorit-o. Timpanul diagonal al nopții. Lipsa din lumea veche aprinde lumea nouă. Un peisaj demn de contemplație: apocalipsă căzută peste sărăcie“ etc.) și de unele excese meditative ale vocii narative, romanul *Revoluției române* este de o certă valoare artistică prin tema abordată, tehnica de alternare a planurilor, dialogurile autentice și forța magistrală de a crea atmosferă și dramatism.

BIBLIOGRAPHY

Goldiș, Alex, „Bogdan Suceavă, *Noaptea când cineva a murit pentru tine*“, articol disponibil la adresa web: <http://revistacultura.ro/blog/2011/01/bogdan-suceava-noaptea-cand-cineva-a-murit-pentru-tine-review-de-alex-goldis/>.

Suceavă, Bogdan, „O crimă românească“, apărut în revista *Contemporanul. Ideea europeană* în oct. 2000, iar apoi în volumul *Distanțe, demoni, aventuri*, cu o prefață de Ovidiu Șimonca, Editura Tritonic, București, 2007.

Suceavă, Bogdan, „Pagini“, articol disponibil la adresa web: <http://atelier.liternet.ro/articol/10047/Bogdan-Suceava/Pagini.html>.

Suceavă, Bogdan, *Noaptea când cineva a murit pentru tine*, Editura Polirom, Iași, 2010.

Thomassen, Bjørn, „The Uses and Meanings of Liminality“, în *International Political Anthropology*, vol. 2, nr. 1, 2009.

Turner, Victor, *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*, Editura Aldine Pub., Chicago, 1969.

¹⁴*Ibidem*, p. 123.

¹⁵Alex Goldiș, *op. cit.*

¹⁶Bogdan Suceavă, *op. cit.*, p. 289.